

MUTOR OCH KORRUPTION

HENRIK OSCARSSON

Enligt flera oberoende internationella rankingar är Sverige ett av de minst korrupta länderna i världen. I organisationen *Transparency International's* CPI-index för år 2008 – som bygger på expertbedömningar från företagare och forskare – placerades Sverige på en delad tredjeplats av 180 undersökta länder (Transparency International 2009).

Korruption tillhör ett av de främsta skälen till att många länder och regioner inte utvecklas mot ökad ekonomisk tillväxt och välfärd, samt färre konflikter. Förekomst av korruption förklaras till stor del av underskott på välfungerande politiska institutioner. Internationell korruptionsforskning intresserar sig samtidigt alltmer för de mekanismer på individnivå som kan förklara varför korruption och maktmissbruk kan breda ut sig. Studier av attityder och uppfattningar om korruption är viktiga inte bara i länder där korruptionsbekämpning är aktuell utan också i länder som Sverige där korruption inte är lika vanligt förekommande. Tanken bakom att studera också länder med låg grad av korruption är att om uppfattningen om att korruption är vanligt förekommande börjar breda ut sig bland medborgare kan även icke korrupta länder hamna i en ond spiral som är svår att bryta. Om medborgare uppfattar att många andra ägnar sig åt korruption kan det bidra till att långsamt förändra normer och föreställningar om vad som är det normala och det acceptabla. I en sådan situation kan det för den enskilde komma att uppfattas som kostsamt att inte själv delta i korruption (Karklins 2005; Malec 1993; Redlawsk & McCann 2005).

Svenska folkets exponering för muterbjudanden

För att undersöka medborgarnas uppfattningar om förekomsten av illegal korruption i Sverige användes i SOM-undersökningen 2009 två frågor: ”Har du i Sverige under de senaste 12 månaderna blivit tillfrågad om att betala någon form av muta i kontakt med:” ”offentlig myndighet/tjänsteman” respektive ”privat företag/anställd”. Tre svarsalternativ erbjöds de svarande: ”Ja, flera gånger”, ”Ja, någon gång” och ”Nej”.

Undersökningens resultaten bekräftar de internationella rankingarna: svenska medborgares kontaktytor mot illegal korruption är mycket liten. Mycket få svenskar uppger att de någon gång eller vid flera tillfällen har blivit tillfrågade om att betala någon muta till en offentlig tjänsteman (1,2 procent) eller privat anställd (1,3 procent). Att bli tillfrågad om att betala mutor är ett sällsynt fenomen i Sverige. Samtidigt är det en viktig varningsklocka att det överhuvudtaget finns svenskar som rapporterar att sådana erbjudanden förekommer.

I den fortsatta analysen har vi slagit samman svaren från de båda frågorna. De personer som svarat något av ja-alternativen på någon av frågorna har förts samman till en kategori. Icke desto mindre handlar det om en mycket skevt fördelad variabel. Endast 26 personer av 1 562 respondenter har någon gång blivit tillfrågad om att betala en muta (1,7 procent).

Variabler med så skev fördelning är svåranalyserade. Ett mycket stort antal bivariata sambandsanalyser genomfördes för att försöka identifiera i vilka grupper exponeringen för muterbjudanden var högst. Genomgången visar att statistiskt signifikanta gruppsskillnader när det gäller förekomst av muterbjudanden är lätträknade.

Personer med mycket låg mellanmännisklig tillit – som placerat sig själva på skalsteg 0-1 på en elvgradig skala (0-10) för i vilken utsträckning man kan lita på andra människor – har en signifikant högre förekomst av muterbjudanden än personer som har en högre mellanmännisklig tillit (se Rothsteins kapitel). Låglitare har upplevt fler muterbjudanden från offentliga och privata tjänstemän än höglitare (6,7 respektive 1,6 procent; $t=-2,617$; $p=.009$).¹ Eller, vilket eventuellt är mer troligt, går sambandet i omvänd riktning: Människor som blivit tillfrågade om att betala en muta utvecklar en lägre mellanmännisklig tillit än andra.

Enligt 2009 års SOM-undersökning blir svenska medborgare mer sällan tillfrågade om att betala mutor än icke-svenska medborgare (1,5 procent respektive 8,1 procent; $t=3.095$; $p=.002$). Skillnaderna är anmärkningsvärda och behöver bekräftas med ytterligare undersökningar. Resultatet behöver inte nödvändigtvis innebära att icke-svenskar oftare erbjuds att betala mutor. Trots att Sverige nämns explicit i frågeformuleringen är det möjligt att icke svenska medborgares uppfattningar är färgade av egna erfarenheter från sina respektive hemländer. Det statistiska underlaget för att undersöka vidare är dock alltför litet i detta sammanhang.

Vem oroar sig för korruption?

I 2009 års SOM-undersökning tillfrågades också respondenterna om i vad mån de känner oro för *utbredd korruption*. Det är inte självklart vad medborgarna tänker på när de besvarar frågan. Vi vet från tidigare att när människor fått möjlighet att själva definiera vad de menar med korruption visar merparten av medborgarna stor medvetenhet om den smala standarddefinitionen av illegal korruption: ”att använda offentliga medel för privat vinning” (Bauhr et al 2010). Pengar under bordet för att utföra olika tjänster tillhör inte vanligheterna i svensk korruptionskultur. Samtidigt finns en gråzon av aktiviteter som starkt associeras till korruption. Medborgarna vill gärna vidga begreppet och illustrerar gärna svenska exempel – inte sällan erfarenhetsbaserade – på oegentligheter och missbruk som man uppfattar som korrupt. Hit hör till exempel vänskapskorruption, gentjänster eller bjudmiddagar i samband med bygglov, tillsyn, utskänkningstillstånd och upphandlingar. Studierna bekräftar att människors uppfattningar och attityder kring korruption varierar i tid och rum (Bauhr et al 2010).

Svenska folkets oro för utbredd korruption är liten, åtminstone i jämförelse med andra saker SOM-institutet frågar om i sina undersökningar. På listan över vad svenskarna känner oro för hamnar utbredd korruption på plats 8 av 12 (se tabell 2 inledningskapitlet). Svenskar är mer bekymrade över miljö, klimat, ekonomisk kris, arbetslöshet, ökade sociala klyftor och terrorism än över utbredd korruption. Ökad alkoholkonsumtion, globala epidemier, ökat antal flyktingar och militära konflikter hamnar dock lägre i orosbedömningarna.

I tabell 2 redovisas hur stark oron för utbredd korruption är bland samtliga svenskar och i olika befolkningsgrupper. Tjugosex procent av svenskarna upplever hotet om utbredd korruption som ”mycket oroande” och 37 procent ”ganska oroande”. Totalt sett är det alltså två tredjedelar av svenskar folket som är bekymrade över framtida korruption. Endast fem procent upplever sig själva som inte alls oroade.

Oron för utbredd korruption förefaller vara större än vad den borde vara givet att Sverige kommer så väl ut i internationella bedömningar och har så låg förekomst av korruption. Samtidigt vet vi inte i vilken utsträckning svarspersonerna tänker på förhållanden *utanför* Sverige när de besvarar frågan om hur de ”...ser på läget idag”. Det är möjligt att oron för utbredd korruption framför allt inte handlar om korruption på hemmaplan utan på andra håll i världen.

Män och kvinnor oroar sig lika mycket för utbredd korruption. Bland män är andelen oroade 61 procent jämfört med 64 procent bland kvinnorna. Skillnaden är dock alltför liten för att vara statistiskt signifikant.

Oro för korruption har, liksom all annan typ av oro, ett starkt samband med ålder. Äldre personer uttrycker starkare oro för utbredd korruption än yngre. Bland personer äldre än 65 år uttrycker 76 procent sådan oro. Motsvarande andel bland personer under 30 år är 42 procent. Ålderssambandet är intressant nog starkare bland högutbildade och bland kvinnor än bland lågutbildade och bland män. Högutbildade visar sig vara mindre oroliga för utbredd korruption än lågt utbildade personer. Bland högt utbildade svarar 60 procent att utbredd korruption är mycket eller ganska oroande inför framtiden. Motsvarande andel bland lågt utbildade är 69 procent.

Det finns inga signifikanta skillnader mellan svenska medborgare och medborgare från andra länder som är boende i Sverige. Men personer som *vuxit upp* i ett annat land i Europa eller utanför Europa uttrycker en något starkare oro (74 respektive 70 procent oroliga) jämfört med personer som *vuxit upp* i Sverige (kring 60 procent).

Oron för korruption är starkare bland personer som identifierar sig som klart till vänster (70 procent) än bland personer som själva placerar sig långt till höger (50 procent) längs den politiska vänster-högerdimensionen. Detta förhållande ger utslag också i skillnaderna mellan olika partiers sympatisörer. Vänsterpartiets sympatisörer är till exempel mer oroade över korruption (67 procent) än moderaternas (57 procent). Allra mest bekymrade över ett framtidsscenario med ökad korruption är kristdemokraternas sympatisörer (andel oroade 75 procent).

Tabell 2 Svenska folkets oro för utbredd korruption 2009 (procent, balansmätt)

Grupp	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande	Summa procent	Antal svar	balans	Andel oroande
Samtliga	26	37	32	5	100	1497	+ 26	63
Kön								
Kvinna	27	37	31	5	100	752	+ 28	64
Man	24	37	34	5	100	745	+ 22	61
Ålder								
16-29 år	14	28	49	9	100	243	-16	42
30-49 år	20	39	36	5	100	497	+ 18	59
50-64 år	33	36	28	3	100	401	+ 38	69
65-85 år	34	42	22	2	100	356	+ 52	76
Utbildning								
Låg	28	41	29	2	100	290	+ 38	69
Medellåg	21	38	35	6	100	476	+ 18	59
Medelhög	30	36	30	4	100	328	+ 32	66
Hög	24	36	34	6	100	390	+ 20	60
Utbildningsinriktning								
ekonomi/handel/administration	30	38	27	5	100	221	+ 36	68
estetisk/design/hantverk/konst	16	38	46	0	100	37	+ 8	54
hotell/restaurang/service/skönhetsvård	30	28	37	5	100	40	+ 16	58
hälso-/sjukvård	27	41	27	5	100	143	+ 36	68
humaniora/kultur	20	49	24	7	100	41	+ 38	69
jordbruk/skogsbruk/miljövärd	35	36	24	5	100	42	+ 42	71
teknik/byggt teknik/industri/transport	21	39	37	3	100	319	+ 20	60
media/journalistik/reklam	11	32	57	0	100	19	-14	43
naturvetenskap/matematik/data	19	34	38	9	100	104	+ 6	53
Pedagogik	26	36	31	7	100	105	+ 24	62
samhällsvetenskap/juridik	19	30	46	5	100	74	-2	49
socialt arbete/omsorg/psykologi	29	34	35	2	100	86	+ 26	63
Annan	31	29	30	10	100	52	+ 20	60
Vänster-högerideologi								
klart till vänster	35	35	28	2	100	139	+ 40	70
något till vänster	22	42	33	3	100	370	+ 28	64
varken till vänster eller till höger	31	35	29	5	100	411	+ 32	66
något till höger	24	36	36	4	100	395	+ 20	60
klart till höger	19	31	41	9	100	155	0	50
Partisynpati								
Vänsterpartiet	30	37	28	5	100	73	+ 34	67
Socialdemokraterna	25	40	32	3	100	386	+ 30	65
Miljöpartiet	26	39	31	4	100	156	+ 30	65
Centerpartiet	25	37	36	2	100	59	+ 24	62
Folkpartiet	25	36	34	5	100	114	+ 22	61
Kristdemokraterna	44	31	21	4	100	57	+ 50	75
Moderaterna	20	37	37	6	100	382	+ 14	57
Sverigedemokraterna	32	38	26	4	100	57	+ 40	70
Feministiskt initiativ	41	32	27	0	100	22	+ 46	73
Piratpartiet	15	37	36	12	100	52	+ 4	52
Annat parti	36	39	19	6	100	31	+ 50	75
Medborgarskap								
svensk medborgare	26	37	32	5	100	1421	+ 26	63
medborgare i annat land	17	40	40	3	100	35	+ 14	57
både svensk medborgare och medborgare i annat	21	33	40	6	100	33	+ 8	54

Forts.

Tabell 2 forts.

Grupp	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande	Summa procent	Antal svar	Balans	Andel oroande
Barn i hushållet								
Egna barn i hushållet	27	39	30	4	100	1088	+32	66
Ej egna barn i hushållet	21	33	39	7	100	398	+8	54
Familjeklass								
Arbetarhem	27	37	33	3	100	630	+28	64
Jordbrukarhem	28	40	30	2	100	43	+36	68
Tjänstemannahem	23	37	35	5	100	486	+20	60
högre tjänstemannahem	18	40	36	6	100	124	+16	58
Företagarhem	26	40	28	6	100	118	+32	66
Uppväxtbakgrund								
ren landsbygd i Sverige	30	35	31	4	100	372	+30	65
mindre tätort i Sverige	23	37	36	4	100	382	+20	60
stad eller större tätort i Sverige	22	42	30	6	100	323	+28	64
Stockholm, Göteborg eller Malmö	30	32	33	5	100	206	+24	62
annat land i Norden	14	44	36	6	100	36	+16	58
annat land i Europa	28	46	22	4	100	46	+48	74
land utanför Europa	27	43	30	0	100	33	+40	70
Hushållsinkomst								
100 000 eller mindre	32	37	22	9	100	68	+38	69
101 000 – 200 000	33	36	28	3	100	158	+38	69
201 000 – 300 000	29	42	27	2	100	226	+42	71
301 000 – 400 000	25	41	30	4	100	229	+32	66
401 000 – 500 000	26	34	37	3	100	182	+20	60
501 000 – 600 000	22	37	34	7	100	195	+18	59
601 000 – 700 000	25	32	38	5	100	142	+14	57
701 000 – 800 000	22	44	29	5	100	85	+32	66
mer än 800 000	17	35	42	6	100	123	+4	52

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2009 års SOM-undersökning. Frågan lyder: "Om du ser till läget idag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?". Balansmättet kan variera mellan -100 och +100 och visar andelen som svarat "mycket oroande" och "ganska oroande" minus andelen som svarat "inte särskilt oroande" och "inte alls oroande":

Vi har också upptäckt ett svagt men robust negativt samband mellan hushållsinkomst och oro för korruption som inte kan kontrolleras bort i multivariata analyser: Ju högre hushållsinkomst desto lägre oro för korruption. En möjlig orsak kan vara att möjligheterna för den enskilde att kunna hävda sig i ett korruptt samhälle hänger samman med ekonomiska resurser. Personer med knappare ekonomiska marginaler skulle ha mest att förlora på ett samhälle där tjänstemän måste smörjas ekonomiskt för att man skall kunna erhålla olika former av offentlig service.

Få exponerade men många oroade

Studien bekräftar den gängse bilden att svenskar i liten utsträckning kommer i kontakt med illegal korruption. Tretton av tusen svenskar, eller drygt en procent, uppger i SOM-undersökningen 2009 att de någon gång blivit erbjudna att betala mutor i

sina kontakter med tjänstemän i offentliga myndigheter eller anställda på företag. Att erbjudanden om att betala mutor överhuvudtaget förekommer är allvarligt nog. Även vid låga korruptionsnivåer föreligger risker att medborgares rättmätiga förväntningar om likabehandling och opartiskhet i kontakter med myndigheter minskar.

Trots låg exponering för muterbjudanden idag är oron för framtida korruption desto mer utbredd bland svenska folket. Hela två tredjedelar av svenska folket uttrycker en oro för utbredd korruption i framtiden. En jämförelsepunkt är att korruption uppfattas som ungefär lika allvarligt som terrorism. Resultaten visade att korruptionsoron är jämnt spridd i olika befolkningsgrupper men starkare bland äldre, bland låginkomsttagare och lågt utbildade.

Not

- ¹ Ensidiga t-test för skillnad mellan två medeltal användes för att illustrera gruppskillnaderna.

Referenser

- Bauhr, Monika, Naghmeleh Nasiritousi, Henrik Oscarsson & Anna Persson (2010) *Perceptions of Corruption in Sweden*. Working paper 2010:8. University of Gothenburg: QoG Institute.
- Karklins, Rasma. (2005). The system made me do it: Corruption in post-communist societies. Armonk, N.Y.: M.E.
- Malec, K. L. (1993). Public Attitudes toward Corruption: Twenty-five Years of Research. In H. G. Frederickson (Ed.), *Ethics and Public Administration* (pp. 13-27). Armonk, NY: M.E. Sharpe
- Redlawsk, D.P and J.A. McCann (2005), "Popular interpretations of 'corruption' and their partisan consequences", *Political Behavior*, 27 (3): 261
- Transparency International (2009). *Corruption Perceptions Index 2008*. Berlin: Transparency International (<http://www.transparency.org>).